

ATAURREA

1

Azken mende eta piku honetan Iurretan euskaraz idatzitako paper zaharren bila hasi ginen orain urte batzuk. Euskaldunak korrontearen kontra ibili behar izan duen sasoia izan da XIX. gizalditik hona artekoa.

Elisée Reclus geografoak, Lehenengo Internazionaleko militante anarkista eta bidaiari nekaezinak, euskaldunei buruzko artikulua bat argitaratu zuen *Revue des Deux Mondes* aldizkarian, Parisen, 1867ko maiatzean, titulu kezagarria zuena, euskaldunentzat behintzat: *Les Basques, un peuple qui s'en va*.

Eta XX. mendera sartzearekin, Miguel de Unamunok, Bilboko oholtza batean paratuta, espainol bihurtzeko erregutu zigun euskaldunoi, edo frantses, edo beste edozer, gure hizkuntza eta gure kultura munduan sobran zeudelako, Charles Darwinen filosofiak frogatua omen zuenez. Ez zuten pronostiko hain zientifikorik ez argudio hain filosofikorik behar izan geroxeago Miguel Primo de Rivera (*Erriberako lehengusua* deitzen zion Manuel Arregik) jeneralak eta, laster, Francisco Franco jeneralisimoak euskaldunen asmo kultural edo politikoak hondatzeko, eta hizkuntza bera debekatzeko.

Iurretar asko euskara espazio publikoan galazota zegoen gizarte batean hazi ginen. Berbetarekin batera, kultura eta politika ere kendu zitzaizkigun. Hain barik, etxezuloan gorde behar izan genituen luzaroan gure libertate murriztuak eta gure hizkuntza baztertuaren berbak.

2

Azken mende eta piku honetan, euskalduna izatea ez da erraza izan Iurreta alde honetan. Historia azeleratu egin zaigu, gainera: herria hiri bihurtu, baserri sozio-ekonomia desagertu, bizpahiru belaunalditan dena aldatuz.

Ahazkotasunaren munduaren gainean Gutenberg-en mundua (idatziarena) ezarri zen, eta gero Marconi-rena (irradi eta telebistarena). Estatalizazioa, emigratzioa, industrializazioa, gerratea, immigrazioa, teknologien bilakaera harrigarria... Eta, XXI. mende honetan, herri tradizionala desagertzearekin batera, laugarren mundu-aro bat heldu zaigu, interkonexio global eta birtualitatearena. Gero eta aireanago bizi gara, zapaltzen dugun Iurretik eta auzokoengandik aparteago.

Etiketarik irten eta eskaileran topatzen dituzun auzokoak ezezagunak dira, kalean agurtzen duzun laguna presaka doa aireporturantz (hegazkina hartu behar du, New Yorkera oporretan), eta, tabernara sartzean, neska batzuk ikusiko dituzu

mobilarri hizketan, eta gizon bat *El Correo* leitzen (1937ko udaberrian fundatu eta beti moral politikoarekin hain koherente mantendu den egunkaria). Hizkuntzaren kontua (eta politikarena ere bai) apur bat eskizofrenikoa bihurtu zaigu bizi garen nazio-estatuotan. Erdaraz egiten badugu, irekiagoak omen gara espainolentzat; eta frantsesentzat ere bai (irekiagotzat hartuko zenituzke zuk haiek, euskaraz egingo balute noizenoiz). Euskaraz eginez gero, ez gara aski bilingueak elebakarrentzat.

Pertsona barru-zatituak gara, herri barru-zatitu honetan. Kolonizatuak izan gara, eta, hori ahaztu ahala, geure buruaren eta besteen kolonizatzaile. Gizabako indibidualarentzat, non bizi den ez-ezagutzea, oroimena endredatzea eta hizkuntza galtzea arazo larria litzateke. Gizarte osoarentzat ere ez da onuragarria esandakoa, egindakoa, jasandakoa eta gozatutakoa ahanzturaren osin beltzean galtzea (alzheimer kolektibo modukoa litzateke). Bere nortasunaren osagarriez arduratzen ez den herriak ez du bizitza luserik izango.

Euskaldun askok geure libertatetzat hartzen dugu bizi garen lekua ezagutzea, euskaraz egitea eta herri lez irautea. Munduan mila herri dira, eta nahi gurek gure kultura ere beste kulturen pare bizitzea. Demokrazia hainbeste aipatzen delarik, geuk ere erabakitzeke eskubidea izatea.

3

Azken mende eta piku honetan, Iurretan ere behin eta berriro egin da euskaraz idazteko ahalegina. Espainiako estatuak goitik behera ezarritako instituzio politiko aldaezinen, kultura espainol obligatuaren eta gaztelania inperial sorgorren azpitik, beste zerbait egon da beti gure lurra mobitzen.

Euskaldunak satortxoan moduan ibili dira. Debekuen azpitik, oztopoen gainetik, zailtasunen aldamenetik, hanka labur eta indartsuz lurpetik eginez tunelak eta galeriak. Landa-lurren eta kale-asfaltoen azpitik, behatzazkal nekaezinez, estatuaren aparatuen oinarri bortitzekin borrokan askotan, batera eta bestera zulo-bideetan barrena, kultura baztertu eta kaltetua berrosatzen.

Iurretako satortxoek (Anboto, Mugarra edo Oiz baino harantzagoko kideen berri izan orduko ere) hauxe jakin dute: euskarak ez du munduan lekurik izango, Iurretan eta iurretarren artean egin ezik leku hori.

Gure hizkuntza Europako zaharrena dela esaten dute baten batzuek (arkeologia museoan gorde nahi balute bezala), baina esan behar dugu Munduko berriena ere badela (gureak egin duela badirudi ere, dena dugulako egiteko). Gure berbeta eta gure literatura, gurea dela esaten dugu, ez delako inorena. Geurea da, inorena ez delako, eta, beraz, denona delako.

Denontzat da onuragarria izatea bizi garen lekuaren kontzientzia (herritxo, nazio, estatu, kontinente, planeta), aurretik gertatutakoaren memoria (historia),

auzotasun zentzua (elkartasun gogoa), eta berbeta propioa eta komuna (hizkuntza guztiak baitira unibertsalak, galiziera ere bai).

Iurretako satortxo horiek, dominazio sistemaren eta botere mekanismoen azpitik, denontzako mundu hobe eta ederrago baten alde egiten dute euskaraz. Hegan egin nahi dute, gainera, sator txiki, kementsu, nekagaitz horiek. Txoriarri bezain beharrezko zaizkio hegalak satorrari; baita hizkuntzari ere («nik ere, hizkuntza larrekoa, nahi haut ere noranahikoa, jakite-hegoek igoa, soina zahar, berri gogoa»).

4

Azken mende eta piku honetan herri txiki-txiki honetan euskaraz idatzita, lauzpabost paper baino ez genituela aurkituko esan ziguten. Imajinatzen genuena baino gehiago aurkitu dugu. Eta liburu honetan ez da kabitzen, eta Karibeko piratek isla mortuetan enterratzen zituzten kutxa handi giltzez zarratu haietako batean ere ez.

Aurkitu dugun tesoroa ez da sartzen liburu itxi batean, ez harpeko osinean. Berbetaren altxorra da. Bilduma hau osatu ahala konturatu gara gure berbek gehiago dakitela gutaz guk haiei buruz baino. Hitz egiten dugula esaten dugu, baina, guk hitz egin bezainbeste, berbek egiten gaituzte gu. Hizkuntzak gaintitu egiten gaitu espazioan eta denboran, gu, gu geu baino gehiago garela erakutsiz.

Ez. Gure hizkuntzaren altxorra ez dago liburu honetan, baizik eta zeure ezpainenetan. Goizero, izartu eta ezti tanta bat bezala senti dezakezu ezpain ertzean. Aittitteri, soroan aitzurrean ari zela, eramaten genion baso bete ura bezala edaten da.

 184

Hizkuntza komunikazio erreminta bat baino gehiago da, bizi garen lekua da (beharlekua ere bai), atzekoz aurrera itzuli ezin den denbora (iragana, oraina eta etorkizuna) eta kultura (egiten, esaten, pentsatzen eta sortzen dugun guztia). Gure gizarte indibidualista eta kontsumistan, dena pribatua, dena garestia eta dena galkorra bilakatzen den artean, hizkuntza oraindik ere komunala da, dohainekoa eta, zorionez, ez da zertan akabatu.